

TADZSIKISZTÁN SZILÁNKOS TÜKÖR ÁLTAL HOMÁLYOSAN

Közép-Ázsia a világtasz egyik jellegzetes „vakfoltja”. Persze nem olyan értelemben, mint az óceáni fenékhegyek vagy Belső-Grönland, melyek megismerését fizikai korlátok is akadályozzák.

Amíg a késő ókori népvándorlásról vagy a 20. századi szovjetizált helyszínekről van szó, gyakran előbukkan, ezenkívül azonban szinte semmilyen új vagy valós információt nem tudunk hozzárendelni. Külpolitikai témájú beszámolókból alig jut szerephez, a hiányos hírek pedig naiv képet festenek. A recept alapján írt útikönyvekből sem tudhatunk meg sokkal többet, ahogy az elmúlt évtizedek gazdasági világtaszaira sem hagyatkozhatunk – ezek örök érvényűnek gondolt határokkal, adatokkal próbálják bebizonyítani, hogy már mindent tudunk a világról...

A két életmód között korántsem húzódtott éles határ, azonban a brit és orosz birodalmi politika megjelenésével felfokozódó keveredés teret engedett a különbözőség és szembenállás mai napig tartó élesedésének.

oázisöbven telepedtek le. Ők alapították a vidék első jelentős kereskedővárosait (pl. Szamarkand, Buhara), és jelentős kapcsolattartó szerepet töltek be Kelet és Nyugat között – fizikai és szellemi értelemben egyaránt. A török eredetű, illetve nyelvű népcsoportok eközben az északabbra nyúló füves pusztákat, sivatagokat lakták, és alkalmazkodván e vidék természeti környezetéhez,

többnyire állattenyésztéssel foglalkoztak.

A két életmód között korántsem húzódtott éles határ, azonban a brit és orosz birodalmi politika megjelenése teret engedett a különbözőség és szembenállás mai napig tartó élesedésének. A Közép-Ázsia őslakóinak számító tadzsikok így szorultak be az uralkodó szerepkörbe jutó török nyelvűek (üzbégek), a hatalmaskodó oroszok és a másik világpolitikai oldalon rekedt iráni (perzsa) gyökereik közé.

Taqiyah-t viselő tadzsikok

A fejedő hozzátartozik a muszlim férfiak öltözkészékéhez, különösen a napi öt ima során

Magashegyi ellenőrző pont

A Pamír-fennsíkon 3600 m-en fekvő Murghab a közép-ázsiai feltáró-vállalkozások központi helyszíne volt. Az egykor Pamirskij Poszt nevű, legendás orosz katonai erősségből indult Stein Aurél és Sven Hedin is Kínába a Kulma-hágón (4363 m) át

Irán kontra Turán

Közép-Ázsia és az itteni országok létezése is nagyhatalmi érdekek mentén alakult. Ám míg a Föld államainak nagyobb hányada nyugat-európai (észak-atlanti) elképzelés eredménye, Ázsia belső vidékeinek felosztása az orosz-szovjet hódításokhoz köthető.

A szűkebb értelemben vett közép-ázsiai térséget északon a dél-szibériai sztyeppék, délen a Pamír, a Hindukus és a Karakorum hegységek határolják; nyugatról a Kaszpi-tenger és a Kaszpi-alföld, keletről a kínai fennhatóság alatt álló kelet-turkesztáni vidékek – Dzsungária és Ujguria – szegélyezik.

Társadalmát már az ókorban is a nomádok és az itt letelepedett népek együttélése és szembenállása határozta meg. Ezt a kettősséget gyakran szokás „iráni–turáni” ellentétként ábrázolni, mely nem kimondottan etnikai különbözőségekre, sokkal inkább két eltérő, de mégis egymást kiegészítő gazdasági-kulturális világra utal.

Az indoiráni kulturális gyökerekkel és nyelvvel élő népesség többnyire a helyhez kötött életet választotta, és a Közép-Ázsia déli részén elhelyezkedő

A Jamcsun-erőd

A csomóponti erősséget a Kr. e. 3. évszázadban építették. Irán és Turán kulturái nemcsak vetélkedtek, de kereskedtek is egymással, így a már az ókorban kialakult árucseré nyomvonalai a mai napig látszanak

Társadalmát már az ókorban is a nomádok és az itt letelepedett népek együttélése és szembenállása határozta meg. Ezt a kettősséget gyakran szokás „iráni–turáni” ellentétként ábrázolni...

Hatalmi erőlködések és a „zöldmezős” nemzetpolitika

A periferikusnak ítélt tadzsik helyzetet általában az orosz gyarmatosítás és a szovjetizáció számlájára szokás írni. Ám ez csak kettő a tadzsik történelmet behálózó, a társadalom többségét elnyomó rendszerek közül. Az orosz-szovjet hatás előtt ugyanis rendkívül komoly szerepkört kapott az iszlám, a Szovjetunió szétesése után pedig az önkényuralmi áldemokrácia és a vele járó (az állam szerepét központba állító, azonban mégis többnyire rokoni kapcsolatokra építő) kapitalizmus.

Ez a négy történelmi szemszög napjainkra együttesen van jelen a mindennapokban. Ezért a helyi feszültségek is összetettebbek annál, hogy azt a rendszerváltozás óta hatalmon lévő Emomali Rahmon államfő egyszemélyes, instabil belpolitikájával, az államszocialista örökséggel vagy éppen a hírhedt máktermesztéssel, esetleg az igencsak gyakori földrengésekkel lehetne magyarázni.

A szovjet gyökereztetési politika persze itt mindenképp elsősorú erejű volt: 1924-ben autonómiát kaptak az üzbég protektorátuson belül, 1929-ben pedig kikiáltották a Tadzsik Szovjet Szocialista Köztársaságot, melynek határai azonosak a mai államéival. Mivel a határokkal leválasztott, döntően tadzsik népességnek nem volt közös tudati alapja, ezt európai mintára igyekeztek létrehozni. Ennek egyik módszere a nemzet etnikai megközelítése, amiből érdekes módon kimaradt a szinte kizárólag tadzsik

A helyi feszültségek is összetettebbek annál, hogy azt a hatalmon lévő Emomali Rahmon államfő egyszemélyes, instabil belpolitikájával, az államszocialista örökséggel, a hírhedt máktermesztéssel, esetleg az igencsak gyakori földrengésekkel lehetne magyarázni.

Mivel a határokkal leválasztott, döntően tadzsik népességnek nem volt közös tudati alapja, ezt európai mintára igyekeztek létrehozni. Ennek egyik módszere a nemzet etnikai megközelítése...

Száraz vidék, lapos tető, tágas belső

A vidéki térségekben, különösen a félnomád életmódhoz párosulva még ma is jellemző a nagycsalád együttélése. Több generáció és rokoni ág marad együtt, ami egyfelől megkönnyíti a gazdálkodást, de gyakran elmélyít olyan tradicionális elnyomó helyzeteket is, mint a nők háttérbe szorítása

Falusi kiskereskedés

A hagyományos (agrárjellegű) kereskedelem felbomlásával a családi vállalkozások áruvilága is átalakult. Ugyanakkor a család mint gazdasági alapegység továbbra is fennmaradt, ami a gyermekmunka és a feketegazdaság stabil szerepét is erősíti

Kevés beleszólás

A tadzsik nők az avlod (közösség) vagy a mahalla (tanács) hagyományos szervezeteiben minimális szerephez jutnak. Számttevő szava legfeljebb az idősebbeknek lehet

gyökerű, de szegényebb hegyvidéki népesség, míg a tadzsik-üzbég keveredésű gazdasági elit meghatározóvá vált, és ma is uralja a nemzetpolitikát. A határhúzással ugyanakkor számos tadzsik csoport kívülre került az országon, pl. olyan, jelképertékű történelmi helyszíneken, mint Szamarkand vagy Buhara. Pedig a „tai” szó (melyből a tadzsik népnév kialakult) eredetileg a városok kevert származású lakóira utalt.

A tadzsikok évszázadokon keresztül török nyelvi nyomás alatt éltek, amihez hozzáadódott az orosz gyarmatosító és modernizációs terjeszkedés meg az ezzel járó cirill írásrendszer.

A modern perzsa nyelvek létrejöttében azonban más kultúrák, népek és nyelvek is nagy szerepet játszottak. A tadzsikok évszázadokon keresztül török nyelvi nyomás alatt éltek, amihez hozzáadódott az orosz gyarmatosító és modernizációs terjeszkedés meg az ezzel járó cirill írásrendszer. Az iráni fársziban viszont leginkább az iszlám által régóta támogatott arab jelent meg, mely a szókincs mellett írásképeiben is megmutatkozik. A darit viszont szinte csak indoeurópai hatások érték, főleg a Mogul Birodalom idején terjeszkedő urdu nyelvterület miatt.

Az újperzsa nyelvű térség (országokhoz ragaszkodva: Irán, Afganisztán, Tadzsikisztán) domináns nyelve tehát a fárszi, mely kulturálisan is a legmeghatározóbb. A dari egységesített formában egyszerre működik közvetítő és anyanyelvként. Az önálló tadzsik viszont egy „félreesőbb” dialektus, holott a beszélők száma a dariénál jóval magasabb.

Egy, csak a nyelvében élő nemzet?

A hatalomnak ugyanakkor társadalomalkotó kapcsolatra volt szüksége, melyet a tadzsik nyelvben talált meg. A tadzsik egy délnyugat-iráni nyelvjárás, melynek gyökerei Szamarkand és Buhara indoiráni közegéből erednek, kiegészülve arab, orosz és török hatásokkal. Legközelebbi rokona az Iránban beszélt, modern perzsa (fárszi), illetve az Afganisztánban használatos dari, ám a 20. század során, amikor külön nyelvvé vált, sokkal több hatás érte a török, a szláv és a pamíri nyelvek részéről.

A három újperzsa nyelv meglehetősen közel áll egymáshoz, így a fársziul, dariul és tadzsikul beszélők jól megértik egymást. Ám, ahogy a világ sok más táján, ez a perzsa nyelvű vidékeken sem számolta fel az etnikai alapú békétlenkedéseket. Ráadásul a mai napig él egy olyan társadalmi képzet, miszerint a perzsa nyelvűek annál alacsonyabb státuszúak, minél keletebbre élnek. Ennek megfelelően a fárszi a központ és az irodalom nyelve, a dari történelmileg egyfajta közvetítő szerepkörben működik, a tadzsik pedig egy elmaradottnak tartott, vidékies tájnyelv.

Kopár hegyek lábánál

A fennsíki Murghab repülőtérrel is rendelkezik, és áthalad rajta a Pamíri-hadiút. A kirgiz–tadzsik–kínai–afgán határvidék ma is stratégiai terület – politikai határokkal szinte feloszthatatlan hegyvidéki népességgel

A három újperzsa nyelv meglehetősen közel áll egymáshoz, így a fársziul, dariul és tadzsikul beszélők jól megértik egymást.

Nem az örökkévalóságnak építve

Hegyi-Badahshán elzárt közösségeiben a mai napig viszontagságos az élet. A természeti kiettség és a nyugati civilizációtól való távolság ezeken a fennsíkokon az egyik legnagyobb a világon

Belső-pamíri iskolabelső

A könyvtárban, Bulunkul faluban. A Szovjetunió ideje alatt modernizálódott az oktatás és szekularizálódott a társadalom. A fali plakáton a jelenlegi „kedves vezető” szemléli a természet

Hatalmi harcok – belül és kívül

Északon a tadzsikok sokkal inkább keveredtek az üzbégekkel, míg a déli hegyek zárt társadalmi sajátos pamíri hagyományokat őriznek. Minderre ráerősített a szovjet modernizáció, az ellentéteket jócskán kiélezve az északi gazdasági elit és a déli vidékies térségek között. Nem hiányzik a felülről vezérelt nemzetállami vízió sem, melyet az Emomali Rahmon vezetett gazdasági-politikai elit határoz meg. A diktatórikus eszközökkel irányított piacgazdaságot saját hatalmuk gyarapítására használják anélkül, hogy abból a helyiek – a tadzsik „nemzet” – részesüljenek.

A folyamatos feszültség egyfelől destabilizálja a valójában meg sem született nemzetállamot, más-

A diktatórikus eszközökkel irányított piacgazdaságot az Emomali Rahmon vezette gazdasági-politikai elit saját hatalma gyarapítására használja anélkül, hogy abból a helyiek – a tadzsik „nemzet” – részesüljenek.

Úttörő masina

Az első teherautó, amely a 20. század első felében eljutott Horogba, a Pamír „fővárosába”. Az orosz-szovjet befolyás a tadzsik nyelvre is nagy hatással volt – és nemcsak a szókénsre... Itt a mai napig a cirill ábécé a hivatalos írásforma

Csajhana Rohat

Az ország legnagyobb teázója és étterme Dusanbéban. A gazdasági-politikai és a vallási elit kezében komoly tulajdon összpontosul. A tekintélyuralom és a luxusberuházások Tadzsikisztánban sem ismeretlenek

A dusanbei piacon

A száraz hegyvidéken inkább a félnomád állattenyésztés jellemző, a gyümölcsstermesztés az oázisos völgyekben elterjedt. Persze a legstabilabb megélhetést itt is az informális mákgazdaság adja!

Helyi vízbőség

A Nurek közelében felépített gát a szovjet iparosítás leglátványosabb tadzsikisztáni jele. Az alapvetően száraz vidék a magashegységi gleccserekből kap vizet, ezt tartják vissza és ennek energiáját hasznosítják az óriásgáttal és a balatonnyi hosszúságú tározóval. A hasznosulás az alvízi, fejlettebb vidékeket érintette, a háttér, a forrásterület távol esett a fejlesztésektől

részt korlátlan hatalmat enged az északi elitnek és a globális kapitalizmus külső szereplőinek – legyen szó a nyugati államok és multik befektetőiről, vagy az orosz és kínai hadászati aktivitásról.

Tehát Tadzsikisztánban is beszélhetünk belső és külső elnyomókról, ami még kiegészül a tradicionális családi és kláni önkénnel. A férfiak által uralt közösségek, a klánok fegyveres erői, a nagyvállalatok vagy az állam pedig folyamatosan versengenek a hatalom gyakorlásáért. Ez a zűrzavar viszont olyan túlélési taktikákat eredményezhet, melyek – a nyugati nagyvállalatok vagy kisebb gazdasági szervezetek fejlesztési próbálkozásai ellenében – valóban segíthetik a tadzsik népet.

Képzelt és tapasztalati földrajz

Tadzsiokkal való személyes élménye keveseknek akad. Ami a médiából kiolvasható, legalább annyira növeli Közép-Ázsia távolságát, mint azok az egykori pillanatképek, amiket a szovjet rendszer révén Európa keleti blokkja láthatott Tadzsikisztánról.

Egy kárpátjai magyarral beszélgetve több történetet is végighallgattam a 80-as évek szovjet sorkatonaságáról. Az illető rabszállítói szolgálatot teljesített az észak-uráli Vorkuta és Tadzsikisztán között. Az amúgy is megterhelő feladat közepette még azzal is szembesülnie kellett, hogy a tadzsik katonák még a Szovjetunió összeomlásának küszöbén is ragaszkodtak kardjaikhoz, amiket a hadsereg gépfegyveres orosz vezetése sem tudott elvenni tőlük. Sőt, szolgálati idejük alatt sokuk visszazökött a családi gazdaságba, nehogy

kár érje az otthoni máktermést...

Az a néhány felvillanás, amit Tadzsikisztán és más földrajzi „vakfoltok” lakóiról kapunk, csupán színes hírverés. Sok esetben a Keletet kisebbitő, démonizáló képet erősítik, ami ellen a világ népesebb fele már évszázadok óta harcol. A diktátor ostobaságainak bemutatása kevés, ha nem láttatják a nép arcán ülő rettenetet.

Óvakodnunk kellene a világ fejlett–fejlődő–fejletlen felosztásától! A fogyasztás mindenhatóságának hirdetése és annak minden látszati előnye a mi vakító hazai pályánk. És ki tudja, a valódi változás nem a világgazdaság peremvidékéről érkezik-e, azoktól, akik ezt kívülről látják, mert évszázadok óta kirekesztik őket?...

Óvakodnunk kellene a világ fejlett–fejlődő–fejletlen felosztásától! A fogyasztás mindenhatóságának hirdetése és annak minden látszati előnye a mi vakító hazai pályánk.

Látcsővel Európa széléről

A médiában feltűnő – ritkaságszámba menő – tadzsik vonatkozású hírek értelmezésekor nem árt a nyugati sajtóra is kacsintani... Az itthoni hírmorz�ák nem érintik a problémák okait és hosszú távú következményeit, ezzel az olvasót csőlátásra kényszerítve. A cikkek többnyire alig haladják meg Emomali Rahmon képtelen kormányzása, a kábítószer-kereskedelem vagy az iszlamista és határ menti villongások cinikus, tőmondatos ábrázolását. A magyar külpolitika a tadzsik gazdasági kapcsolatokban csak a megsegítendő keleti végeket látja – egy, az európai tőkének és fejlesztési terveknek alárendelt szemszögből.

A híradások egzotikus szenzációhajhászásról vagy a gazdasági felsőbbrendűség bizonygatásáról szólnak, és meg sem közelítik az oknyomozást, ami pedig rávilágíthatna, hogy mitől lesz egy ország migrációskibocsátó, miért kényszerül a lakosság nagyobb része a feketegazdaságból megélni, mi (lehet) a forradalom és mi a terrorizmus?...

Krátertó a fennsíkon

Még a száraz, sivatagos Pamír-fennsíkon is van víz. Az 52 km átmérőjű, harmadidőszaki becsapódásos meteoritkráterben fekvő, 25 km-es Karakul tükre ma 3960 m-en húzódik, de az erős párolgás miatt gyorsan veszít víztömegéből, és egyre sósabbá válik. Környezetében félnomád kirgiz pásztorok – a tadzsikoktól bérelt területeken – birkát és jakot tartanak

Az európai médiában megjelenő hírek meg sem közelítik az oknyomozást, ami pedig rávilágíthatna, hogy mitől lesz egy ország migrációskibocsátó, miért kényszerül a lakosság nagyobb része a feketegazdaságból megélni, mi (lehet) a forradalom és mi a terrorizmus?...

Magasan, röptében

A pamíri faluközpontok kimaradtak az elmúlt évtizedek fejlesztéseiből. Kelet-Tadzsiisztán közlekedési, kereskedelmi, katonai útvonalai az életbentartóik. A labdajátékos csapatsportok egyébként meglepően népszerűek a Föld extrém fennsíkjain: a Bolíviai-magasföldön, Tibetben, vagy itt, a Pamírban is. Hely végül is van...

BAROCH CSABA
GEOGRÁFUSHALLGATÓ,
ÉRDEKLŐDÉSI TERÜLETE A RADIKÁLIS
FÖLDRAJZ, A KRITIKAI VÁROSKUTATÁS
ÉS A TÁRSADALOMELMÉLET

PÉCZELY LAJOS
MÁS LETTEM (BME, MÉRNÖK), MINT AMI
SZERETTEM VOLNA LENNI (ÁZSIA-UTAZÓ).
ÁM EZ A MÁS TETTE LEHETŐVÉ, HOGY
AZ LEGYEK, AMI SZERETTEM VOLNA

